

Irak). Temperament polemiczny A. G., nieustanne „szarganie świętości”, skłonność do szokowania czytelnika coraz to nowymi, często w postaci paradoksu wyrażanymi skojarzeniami, od razu na wstępie podważa zaufanie do autorskich krytyk, obojętnych organizacji nauczania i badań we Francji czy też jej, jak również zachodnioeuropejskiej literatury przedmiotu, notabene doprowadzonej do 1978 r., którym to kwestiom poświęcono aż pięć spośród sześciu rozdziałów książki. Dopiero w rozdziale ostatnim — „O teorię feudalizmu” (s. 173 - 210) sformułowanych zostało kilka ciekawych propozycji konstruktywnych w rodzaju: konieczności traktowania feudalizmu jako złożonego systemu społecznego a nie struktury; system ten opiera się na nierozdzielnej władztwie grupy panów nad ziemią i uprawiającymi ją ludźmi (znajomość literatury wschodnio- i środkowoeuropejskiej przekonałaby autora o słuszności oraz dawności formułowanego wniosku), związkach pokrewieństwa tak naturalnego jak i sztucznego (przejaw tego ostatniego widzi autor nawet w ceremoniale pasowania rycerskiego, stanowiącego inicjację do „rodziny szlachetniej urodzonych”), wreszcie wielokierunkowej działalności Kościoła, który odgrywał rolę nie tylko gwaranta, ale i współtwórcy systemu.

S.R.

J. Ja. Frojanov, *Kijevskaja Rus'*, *Očerki socjał'no-političeskoj istorii*, Izd. Leningradskogo Universiteta, Leningrad 1980, ss. 256.

W sześć lat po tomie traktującym o dziejach społeczno-gospodarczych Rusi Kijowskiej, Autor, jeden z najbardziej kontrowersyjnych dziś i przekornych mediewistów radzieckich (por. CPH, XXIX, 2, s. 250 i n.), przedstawia z kolei osądowi czytelników swoją wizję ustroju politycznego dawnej Rusi między X a XII w. W formie siedmiu szkiców podjął Autor podstawową problematykę epoki jako to: pozycja i wzajemne stosunki książąt ruskich, rola drużyny, dominia i immunitety (nie było dla nich miejsca w omawianym okresie), więzy łączące książąt z ich „ludźmi” (ciekawie przedstawiona zasada wzajemności i wierności), wiece (uznane za prastare, zgromadzenie ogółu wolnych funkcjonujące bez przerw, odgrywające znaczną rolę w życiu księstw, owszem kierowane przez społeczną „góre”, ale jej niepodporządkowane), organizacja sił zbrojnych, wreszcie społeczno-polityczna funkcja miast (które przyrównuje autor do greckich miast-państw). Choć przede wszystkim nastawiony na polemikę z poprzednikami i sobie współczesnymi (uderza skrupulatność w prezentacji całej gamy poglądów na poszczególne kwestie), Autor wspiera również swoje wywody wnikliwą analizą i krytyką obszernie zestawionych źródeł.

S.R.

V. L. Janin, *Novgorodskaja feodal'naja rotčina. Istoriko-genealogičeskoje issledovanie*, Moskva 1981, Izd. Nauka, ss. 296. AN ZSRR — Otdelenije Istorii.

Akademik Janin, zasłużony badacz i najwybitniejszy dziś znawca dziejów Nowogrodu Wielkiego podejmuje w kolejnej monografii podwójne zadanie: po raz pierwszy odtworzyć genealogię kilku, najlepiej poświadczonych przez źródła (m. in. również zapiski na korze brzozowej) rodzin bojarskich (poświęcono temu pierwszych sześć rozdziałów); dalej, wobec tego, że w badaniach genealogicznych ważką

rolę odgrywa znajomość stosunków własnościowych, spróbować odtworzyć ich ewolucję w okresie między XI a XV w. (rozdział szósty). A oto główne myśli tej ostatniej partii wywodów. Aż do przełomu XI i XII w. nie istniały w Nowogrodzie prywatne dobra ziemskie („*voščiny*”) zarówno książęce, jak i bojarskie. Cały areal znajdował się we władaniu chłopskich wspólnot. Jedynie zwierzchnie prawa do niego, realizowane w postaci różnorodnych danin ściąganych od ludności, pozostawały w rękach melioratu tej bojarskiej republiki, zbierającego się periodycznie na wiecach. Stopniowo tylko pojawiać zaczęły się w źródłach informacje na temat dóbr książęcych, a następnie poszczególnych feudalów. Przechodziły one w prywatne ręce w drodze nadań, najpierw ze strony wiecu, następnie książąt. Inną drogę uzupełniania takich fortun widzi Autor w aktach nabywania gruntów od wspólnot wiejskich, dokonywanych nb. pod kontrolą władzy książęcej.

S.R.

Jean-Pierre Poly, Eric Bournazel, *La mutation féodale X^e - XIIe siècles*, Paris, Presses Universitaires 1980, ss. 511. Nouvelle Clio vol. 16.

Długo wypadło czekać na wypełnienie luki chronologicznej, jaka wytworzyła się między tomami 14 (R. Doehaerd o gospodarce i społeczeństwie wczesnego średniowiecza) i 18 (L. Genicot, próba syntetycznego spojrzenia na XIII w.). Niniejszy tom wyszedł spod pióra dwu historyków ustroju i prawa młodszego pokolenia, cieszących się jednak już zasłużoną renomą (o E. B. por. CPH, XXX, 2, s. 277). Podobnie do wszystkich pozostałych i obecny tom rozpada się na trzy części: orientacja bibliograficzna, bilans wiedzy oraz problemy otwarte, czekające na badanie (tu m. in. kwestia rozwoju więzi narodowych, związki między władzą i produkcją, drogi rozwoju i upowszechniania herezji, mentalności). Część środkowa w sześciu rozdziałach podsumowuje stan badań nad takimi problemami, jak: słabnięcie władzy centralnej i rozwój władztw terytorialnych, związki zależności międzyludzkiej wśród równych pozycją, narodziny rycerstwa i jego stapianie się w jedną warstwę z dawną arystokracją, położenie różnych grup ludności zależnej, aspekty zhierarchizowania feudalnego społeczeństwa, wreszcie rolę monarchii w tym ostatnim zakresie. Widzenie autorów, w odróżnieniu np. od wspomnianego L. Genicot, ograniczone jest do Europy zachodniej. W tym wszelako zakresie starają się oni w sposób wyczerpujący zdawać sprawę zarówno z regionalnych odrębności, jak i stanu poszczególnych historiografii narodowych.

S.R.

Structures féodales et féodalisme dans l'Occident médiéval (X^e - XIIIe s.). Bilan et perspectives de recherches, Rome 1980, ss. 800. Collection de l'Ecole Française de Rome 44.

Jest to pokłosie międzynarodowego sympozjum zorganizowanego w 1978 r. przez wspomnianą Ecole oraz CNRS. Stanowi też ono kontynuację o dziesięć lat wcześniejszej debaty na temat początków feudalizmu, w tradycyjnym, wąskim tego słowa znaczeniu, po obu stronach Pirenejów (por. CPH XXII, 2, s. 273 i n.) Trzydzieści osiem zawartych w tomie tekstów rozkłada się pomiędzy ogólne wprowadzenie